

บทที่ 1

บทนำ

ความสำคัญและที่มาของปัญหา

คงจะไม่ผิดนักหากจะกล่าวว่า การเดินทางเป็นการเปิดโลกทัศน์ของผู้เดินทาง ทำให้ได้ค้นพบสิ่งใหม่ ๆ ดังตัวอย่างของพ่อค้าและนักเดินเรือชาวชาวยุโรป คริสโตเฟอร์ โคลัมบัส ได้เดินเรือสำรวจเส้นทางทิศตะวันออก โดยการแล่นเรือไปทางทิศตะวันตก จนได้ค้นพบทวีปอเมริกา แม้จะมีข้อโต้แย้งทางวิชาการว่า โคลัมบัสนั้น ควบคุมการเดินทางจนหลงทิศทาง และเกิดการโจมตีในประเด็นเกี่ยวกับบุคคลที่ค้นพบทวีปอเมริกาที่แท้จริงก็ตาม แต่นั่นก็ถือเป็นการค้นพบเส้นทางการค้าสู่โลกใหม่ของชาวยุโรปในเวลาต่อมา และก่อให้เกิดข้อพิพาทครั้งสำคัญที่สร้างความประจักษ์แก่ชาวโลก นั่นก็คือทฤษฎีโลกกลม การถกเถียงในเรื่องรูปทรงของโลกว่ากลม หรือแบนจึงสิ้นสุดลงในเวลานั้น

เมื่อสังคมในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา มนุษย์ไม่จำเป็นต้องออกเดินทางเพื่อแสวงหาคำตอบ หรือเพื่อค้นหาดินแดนใหม่ ๆ อีกต่อไป การเดินทางได้เปลี่ยนรูปแบบเป็นการท่องเที่ยวในสถานที่ต่าง ๆ เพื่อสร้างความผ่อนคลาย และความสุขได้อีกทางหนึ่ง

การท่องเที่ยวจึงเป็นอุตสาหกรรมที่มีส่วนในการสร้างรายได้ให้ประเทศเป็นอย่างมาก ทั้งธุรกิจการค้าและการบริการของหน่วยงานภาครัฐ และภาคเอกชน ซึ่งมีอัตราการสร้างผลกำไรเพิ่มขึ้นต่อเนื่อง จากองค์การการท่องเที่ยวโลก (World Tourism Organization: WTO) คาดการณ์การเติบโตของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวของโลกว่า ปี 2020 จำนวนผู้เดินทางท่องเที่ยวทั่วโลกจะเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง และเป็นธุรกิจที่สร้างรายได้เข้าประเทศเป็นจำนวนมาก อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวจึงมีความสำคัญ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชนจึงหันมาให้ความสำคัญต่ออุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเพิ่มขึ้น โดยการส่งเสริมธุรกิจบริการ และการท่องเที่ยวในรูปแบบต่าง ๆ ผ่านสื่อมวลชน ในรูปแบบของสารคดีท่องเที่ยวมากขึ้น

ในปัจจุบัน ประสิทธิภาพของการสื่อสารมีความทันสมัยมากขึ้น ทั้งด้านการควบคุมการผลิต การสร้างสรรค์ผลงาน และการถ่ายทอดเนื้อหาสาระ อันเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้ประชาชนจำนวนมากได้รับรู้ข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ ได้ง่ายและรวดเร็วยิ่งขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งสื่อโทรทัศน์ ซึ่งจัดได้ว่าเป็นสื่อมวลชนประเภทหนึ่งที่มีอิทธิพลอย่างมากในสังคมยุคปัจจุบัน เพราะสื่อโทรทัศน์มีคุณสมบัติในการดึงดูดความสนใจด้วยการนำเสนอภาพ และเสียงเสมือนจริง สามารถส่งสารไปยัง

ประชาชนได้เป็นจำนวนมาก ตลอดจนเป็นสื่อมวลชนที่เข้าถึงประชาชนได้ทุกชนชั้น ทุกเพศ ทุกวัย สื่อโทรทัศน์จึงมีอิทธิพลต่อความคิด ทศนคติ ค่านิยม รวมไปถึงก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง พฤติกรรมของคนในสังคมได้ด้วย

จากคุณสมบัติที่โดดเด่นของสื่อโทรทัศน์เมื่อเทียบกับสื่อประเภทอื่น นั่นคือสามารถนำเสนอได้ทั้งเสียง และภาพเสมือนจริง มีการเคลื่อนไหวได้ มีสีสันที่สวยงาม ด้วยเทคโนโลยีการสื่อสารที่ก้าวไกลในปัจจุบันนี้เอง ก่อให้เกิดกระแสโลกาภิวัตน์ขึ้นในสังคมไทย ส่งผลให้ผู้คนในสังคมเกิดการตื่นตัว และเปิดตัวเองให้มีโอกาสได้เห็นและรับรู้ความเป็นไปในโลกจากนานาเรื่องราว ทั้งต่างชาติ ต่างภาษา และต่างวัฒนธรรมได้ เพื่อเป็นช่องทางในการแสวงหาความรู้และประสบการณ์ต่างแดนเพิ่มขึ้น โดยไม่ต้องเสียเวลาและค่าใช้จ่ายในการเดินทาง ดังคำกล่าวที่ว่า “การดูรายการโทรทัศน์ เราไม่รู้สึกมากเท่าไรว่า เราถูกนำไปรู้จักกับโลกภายนอก เพราะเรารู้สึกว่า โลกภายนอกถูกนำเข้ามาหาเรา” (Watching a television we feel not so much that we are being out into the world, as the world is being brought to us.) (อรนุช เลิศจรยาลักษณ์, 2524, น. 4)

ด้วยเหตุนี้เอง ผู้ผลิตรายการโทรทัศน์หลายราย จึงต่างผลิตรายการเพื่อเป็นการเปิดประสบการณ์ และเพื่อเสริมสร้างการเรียนรู้เรื่องราวต่าง ๆ ในรูปแบบรายการสารคดีท่องเที่ยว เพื่อเป็นประโยชน์สำหรับประชาชน สารคดีท่องเที่ยวนี้มิได้เป็นแค่เพียงเครื่องมือในการหาข้อมูลปลุกย่อยสำหรับคู่มือนักท่องเที่ยว เช่น สถานที่ท่องเที่ยว การเดินทาง การเตรียมตัว ที่พักอาศัย อาหาร ค่าใช้จ่าย ฯลฯ เท่านั้น แต่ยังเป็นการบอกเล่าเรื่องราว พร้อมสอดแทรกแง่มุมที่น่าสนใจจากการเดินทางไปยังสถานที่ต่าง ๆ ทั่วโลก เพื่อเป็นการเปิดประสบการณ์ความรู้ที่น่าสนใจไม่ว่าจะเป็นข้อมูลทางด้านธรรมชาติ ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม วิถีชีวิตของ ผู้คน และค่านิยมทั้งในประเทศ และต่างประเทศอีกด้วย ประกอบกับรายการสารคดีท่องเที่ยวเป็นสารคดีที่ได้รับความนิยมจากผู้ชมสูงสุด เมื่อเปรียบเทียบกับสารคดีประเภทอื่น ๆ ดังผลงานวิจัยของ นวลนภา กาญจนเชษฐ (2550, น. 13) เรื่อง “โครงการจัดตั้งบริษัทผลิตรายการโทรทัศน์เชิงสารคดีท่องเที่ยวส่งเสริมความรู้ด้านศิลปะและวัฒนธรรม” ได้ทำการสำรวจความคิดเห็นของประชากรต่อการรับรู้ข้อมูลและความพึงพอใจเกี่ยวกับรายการสารคดีท่องเที่ยวที่มีการส่งเสริมการอนุรักษ์ ศิลปะและวัฒนธรรมทางโทรทัศน์ ในเขตกรุงเทพมหานคร โดยเป็นการสำรวจแบบสุ่มตัวอย่าง (Random Sampling) จำนวน 400 ชุด ซึ่งพฤติกรรมการรับชมรายการสารคดีทางโทรทัศน์จำแนกตามความนิยมประเภทรายการสารคดีได้ผลการศึกษา ดังตาราง

ตารางที่ 1.1

พฤติกรรมการเปิดรับชมรายการสารคดีจำแนกตามความนิยม

ความนิยมประเภทรายการสารคดี	จำนวน (คน)	ร้อยละ (%)
สารคดีทั่วไป	116	29.0
สารคดีเนื่องในโอกาสพิเศษ	4	1.0
สารคดีเชิงวิเคราะห์	20	5.0
สารคดีเชิงข่าว	44	11.0
สารคดีท่องเที่ยว	191	47.8
สารคดีเชิงศิลปะและวัฒนธรรม	25	6.3
รวม	400	100.0

รายการสารคดีท่องเที่ยวในปัจจุบันมีหลากหลายรูปแบบ เช่นรายการสารคดีท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ที่ให้ความรู้เกี่ยวกับชีวิตสัตว์ และธรรมชาติ เช่น รายการ I See U รายการที่มุ่งเน้นเฉพาะประเทศ เช่น รายการเซย์...ไฮ ที่นำเสนอทุกซอกมุมที่น่าสนใจในประเทศญี่ปุ่น รายการเสน่ห์อินโดจีน ที่พาไปสัมผัสกลิ่นอายในอีกมุมหนึ่งของประเทศเพื่อนบ้าน รายการท่องเที่ยวที่มีพิธีกรเป็นจุดขาย เช่นรายการ ท่องโลกวัยมันส์ เป็นต้น แต่ยังมีรายการสารคดีท่องเที่ยวอีกประเภทหนึ่งที่นับว่ามีเอกลักษณ์โดดเด่นเฉพาะตัว ซึ่งโดดเด่นด้วยรูปแบบการท่องเที่ยวที่ไม่เพียงแค่นำเสนอสถานที่ท่องเที่ยวเท่านั้น คือ รายการ “ผจญภัยไร้พรมแดน” ที่ถ่ายทอดเรื่องราวระหว่างการเดินทางอยู่จริงในขณะนั้น พร้อมทั้ง สอดแทรกข้อมูลเกี่ยวกับวิถีชีวิตบางแง่มุมของผู้คน หรือสถานที่ในถิ่นนั้น ๆ ซึ่งไม่สามารถหาอ่านได้จากคู่มือการท่องเที่ยวที่วางจำหน่ายทั่วไป

รายการ ผจญภัยไร้พรมแดน เป็นสารคดีประเภทท่องเที่ยวอีกรายการหนึ่งที่มีรูปแบบการเดินทางแนวผจญภัย ศึกษาถึงศิลปะ วัฒนธรรมประเพณี ในแต่ละท้องถิ่นจากประเทศต่าง ๆ ทั่วทุกมุมโลกมาบันทึก และถ่ายทอดเรื่องราวระหว่างการเดินทาง เพื่อเสริมสร้างความรู้แก่ผู้ชมไทยมานานร่วม 8 ปี โดยริเริ่มขึ้นจากเจตนารมณ์ของ วีระ นุตยกุล ผู้รักการเดินทางผจญภัย ที่ต้องการเปิดโลกทัศน์ของผู้ชมชาวไทยให้รับรู้เรื่องราวแปลกใหม่จากทั่วทุกมุมโลก เช่นเดียวกับที่เขาได้ค้นพบระหว่างการเดินทาง จนกระทั่ง วีระ นุตยกุล เสียชีวิตลงในปี พ.ศ. 2546 ด้วยเจตนารมณ์อันมุ่งมั่น ที่จะสานต่ออุดมการณ์ของรายการ ในวันนี้ คุณจงกลณี สิริธวัชนันท์ ผู้ร่วมผจญภัยเคียงบ่าเคียงไหล่กับคุณวีระ นุตยกุล จึงได้ก้าวเข้ามาเป็นผู้ดำเนินรายการแทนจบจนกระทั่งปัจจุบัน

รายการสารคดีท่องเที่ยวผจญภัยไร้พรมแดน ภายใต้การผลิตโดย บริษัท พาโนรามา ดิสคัฟเวอรี่ จำกัด ยังคงนำเสนอเรื่องราวการเดินทางอย่างต่อเนื่อง โดยออกอากาศทาง สถานีวิทยุโทรทัศน์กองทัพบกช่อง 5 ทุกวันอาทิตย์ เวลา 21.30-22.00 น. ซึ่งมีรูปแบบรายการเป็น สารคดีท่องเที่ยวที่ไม่ใช่การเดินทางโดยทั่วไป แต่โดดเด่นในการนำเสนอเรื่องราว และสาระที่ค้นพบระหว่างการเดินทาง แล้วมานำเสนอให้ผู้ชมได้เปิดประสบการณ์จากต่างแดน เป็นสื่อกลางในการถ่ายทอดความรู้ ความคิด วิถีชีวิต และความเชื่อของผู้คนในหลากหลายพื้นที่ อันจะนำไปสู่การอยู่ร่วมกันของมนุษยโลกโดยสันติ (“ผจญภัยโลกไร้พรมแดน,” ออนไลน์, 2551)

อย่างไรก็ดี รายการโทรทัศน์ ประเภทสารคดีท่องเที่ยว นั้น เป็นสารคดีที่มุ่งให้ความรู้ อีกประเภทหนึ่งที่มีความน่าสนใจ และมีแนวโน้มที่จะเพิ่มมากขึ้นในอนาคต เนื่องจาก รายการสารคดีท่องเที่ยวเปรียบเสมือนตัวที่นำพาผู้ชมไปสัมผัสประสบการณ์ต่างแดน ในสภาวะที่เศรษฐกิจไทยในปัจจุบันไม่เอื้ออำนวยต่อการเดินทางไปพักผ่อนยังต่างประเทศ ทำให้ผู้วิจัยเห็นความสำคัญในการทำวิจัยเกี่ยวกับผู้ชมที่เปิดรับชมรายการสารคดีท่องเที่ยวทางโทรทัศน์ว่าสามารถนำสิ่งที่รายการได้นำเสนอไปใช้ประโยชน์ได้อย่างไร และมีความคิดเห็นเกี่ยวกับประโยชน์ของรายการได้มากน้อยเพียงใด ซึ่งผลการวิจัยในครั้งนี้ จะเป็นประโยชน์ในการผลิตรายการสารคดีท่องเที่ยวที่มีประโยชน์ในการเสริมสร้างความรู้ต่อไปในอนาคต

ปัญหานำวิจัย

1. วัตถุประสงค์ของรายการผจญภัยไร้พรมแดนเป็นอย่างไร
2. กลุ่มตัวอย่างมีพฤติกรรมการเปิดรับชมรายการผจญภัยไร้พรมแดนเป็นอย่างไร
3. ความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างที่มีต่อรายการผจญภัยไร้พรมแดนเป็นอย่างไร

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาความเป็นมา ปรัชญา วัตถุประสงค์ และรูปแบบการนำเสนอของรายการผจญภัยไร้พรมแดน
2. เพื่อศึกษาถึงพฤติกรรมการเปิดรับชมรายการผจญภัยไร้พรมแดนของผู้ชม
3. เพื่อศึกษาความคิดเห็นของผู้ชมที่มีต่อรายการผจญภัยไร้พรมแดน

ขอบเขตการวิจัย

การศึกษานี้ครั้งนี้ มุ่งที่จะทำการศึกษาความคิดเห็นของผู้รับชมรายการผจญภัยไร้พรมแดน ทางสถานีวิทยุโทรทัศน์กองทัพบกช่อง 5 โดยศึกษาด้วยวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-Depth Interview) กับผู้ผลิตรายการ และวิธีการสัมภาษณ์สนทนากลุ่ม (Focus Group Interview) กับผู้ชมรายการที่เปิดรับชมรายการดังกล่าวเป็นประจำ ซึ่งสามารถแบ่งได้เป็น 2 กลุ่มคือ กลุ่มสมาชิกที่ติดตามชมรายการผจญภัยไร้พรมแดนเป็นประจำ และกลุ่มบุคคลทั่วไปที่เคยรับชมรายการผจญภัยไร้พรมแดน โดยวางรูปแบบการนำเสนอผลการศึกษาด้วยวิธีการบรรยายเชิงพรรณนา (Descriptive Analysis) โดยทำการศึกษาในเดือนมีนาคม 2551

นิยามศัพท์ที่เกี่ยวข้อง

รายการสารคดีท่องเที่ยว หมายถึง รายการสารคดีรูปแบบหนึ่งที่มีเนื้อหาการนำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับการเดินทางท่องเที่ยว มีการบันทึกภาพพรรณนาเหตุการณ์ ความประทับใจในความงดงามของธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมหรือสถานที่ที่น่าสนใจ

รายการผจญภัยไร้พรมแดน หมายถึง รายการสารคดีท่องเที่ยวรูปแบบผจญภัย ออกอากาศทุกวันอาทิตย์ เวลา 21.30-22.00 น. ทางสถานีวิทยุโทรทัศน์กองทัพบกช่อง 5 ความยาว 30 นาที ดำเนินรายการโดย จงกลณี สติธอสนันท์ บริษัท พาโนรามา ดิสคัฟเวอรี่ จำกัด

สื่อโทรทัศน์ หมายถึง สื่อมวลชนประเภทหนึ่งที่มีความนิยมสูงจากประชาชน เพราะให้ภาพ แสงสี เสียงเหมือนเหตุการณ์จริงได้มากกว่าสื่ออื่น ทำให้ประชาชนเกิดความรู้ความเข้าใจที่แจ่มชัด และสนใจในการติดตามของผู้ชมได้มาก

ผู้ชมรายการผจญภัยไร้พรมแดน หมายถึง กลุ่มตัวอย่างที่รับชมรายการทั้งที่เป็นสมาชิกรายการและไม่เป็นสมาชิกของรายการ โดยทำการคัดเลือกให้อยู่ในกรอบที่เป็นกลุ่มเป้าหมายของรายการ

วัตถุประสงค์ของรายการ หมายถึง แนวคิด เจตนารมณ์ ความมุ่งมั่นและจุดมุ่งหมายในการผลิตรายการผจญภัยไร้พรมแดน เพื่อเป็นการเปิดโลกทัศน์ของผู้ชมให้ได้รับประสบการณ์และความรู้ใหม่ ๆ

พฤติกรรมการเปิดรับ หมายถึง ความถี่ในการเปิดรับชมรายการผจญภัยไร้พรมแดน โดยพิจารณาจากความถี่ในการชม ระยะเวลาในการติดตามชม

- ความถี่ในการรับชม หมายถึงจำนวนวันที่รับชมรายการผจญภัยไร้พรมแดนใน 1 เดือน

- ระยะเวลาในการติดตามชม หมายถึง ระยะเวลาในการรับชม 10 นาที 15 นาที หรือ 30 นาที

ความคิดเห็น หมายถึง ความรู้สึกที่ได้รับการตอบสนองความต้องการของผู้ชมในการเปิดรับชมรายการผจญภัยไร้พรมแดน อันประกอบด้วยลักษณะดังต่อไปนี้

- ลักษณะการนำเสนอรายการ หมายถึง ความน่าสนใจ ความน่าเชื่อถือของเนื้อหา รายการ และบทบรรยายภาษาอังกฤษที่ช่วยเพิ่มพูนทักษะด้านภาษาอังกฤษของผู้ชมรายการ

- บทบาทของผู้ดำเนินรายการ หมายถึง ผู้ดำเนินรายการมีความน่าเชื่อถือ พูดจา ชัดถ้อยชัดคำ บุคลิกภาพดูจริงใจและเป็นกันเอง สามารถสร้างแรงบันดาลใจให้กับผู้ชมได้

- ความรู้รอบตัว หมายถึง เนื้อหาข้อมูลที่รายการนำเสนอสามารถนำมาใช้ ประโยชน์ในการเสริมสร้างความรู้รอบตัว เช่น ศิลปวัฒนธรรม ประเพณี ประวัติศาสตร์ วิถีชีวิตของผู้คนในสังคมต่าง ๆ เป็นต้น

- ข้อมูลด้านการท่องเที่ยว หมายถึง การนำเสนอข้อมูลที่สามารถนำมาใช้ ประโยชน์ในการเดินทางท่องเที่ยวได้ เช่น แผนที่เส้นทางเดินรถ ข้อมูลการเดินทาง โรงแรม ที่พัก เป็นต้น

- กิจกรรมที่เปิดโอกาสให้ผู้ชมมีส่วนร่วม หมายถึง กิจกรรมที่รายการผจญภัยไร้พรมแดนได้จัดขึ้น เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้ชมมีส่วนร่วมในการเดินทางไปกับรายการ และมีโอกาสได้ ศึกษาถึงวัฒนธรรมประเพณีของคนท้องถิ่นอย่างใกล้ชิด โดยจัดกิจกรรมท่องเที่ยวภายในประเทศ ขึ้นปีละ 4 ครั้ง

- รายการสารคดีท่องเที่ยวรายการอื่น หมายถึง เนื้อหารายการ และประโยชน์ที่ได้ รับจากรายการผจญภัยไร้พรมแดน เปรียบเทียบกับรายการอื่น ๆ ซึ่งจัดอยู่ในประเภทเดียวกัน

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เพื่อเป็นส่วนหนึ่งในการพัฒนาคุณภาพของรายการผจญภัยไร้พรมแดน
2. เพื่อเป็นแนวทางในการสร้างสรรค์ผลงานสารคดีท่องเที่ยวรายการใหม่
3. เพื่อเป็นประโยชน์ในการวางแผนนโยบายท่องเที่ยวสำหรับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
4. เพื่อเป็นประโยชน์ทางด้านวิชาการในการเสริมสร้างความรู้สำหรับประชาชนทั่วไป